

Sårbarhet og avmakt? Arbeidsvilkår for norske mediefrilansere i en endringsutsatt bransje

Vulnerability and powerlessness? Working conditions for Norwegian media freelancers in a changing industry

Anders Graver Knudsen

Førstelektor, Institutt for journalistikk og mediefag OsloMet – storbyuniversitetet

anders-graver.knudsen@oslomet.no

Birgit Røe Mathisen

Professor, Fakultetet for samfunnsvitenskap/journalistutdanningen, Nord Universitet

birgit.r.mathisen@nord.no

Sammendrag

Som en følge av strukturelle og økonomiske endringer i den norske mediebransjen, ser andelen frilansere og midlertidige ansatte ut til å øke. Denne artikkelen undersøker gjennom kvantitative data og ulike maktperspektiver i hvilken grad arbeidsvilkårene til frilansere skaper usikkerhet og sårbarhet for en gruppe som står utenfor det regulerte arbeidslivet. Analysen viser at norske mediefrilansere er høyt utdannet og trives med det faglige innholdet i arbeidet. Samtidig er gjennomsnittsinntekten lav, de mangler økonomiske sikkerhetsnett og sliter med å skille jobb og fritid. Norske mediefrilansere er dermed delvis marginaliserte med tanke på vilkårene de arbeider under, samtidig som de har en relativ høy grad av autonomi og faglig frihet.

Nøkkelord

frilansere, deprofesjonalisering, arbeidsvilkår, løsarbeidersamfunnet

Abstract

As a result of structural and economical changes in the Norwegian media industry, the proportion of freelancers and temporary employees appears to be increasing. Through quantitative data and perspectives on power, this article examines to which extent working conditions for freelancers create uncertainty and vulnerability for a group that is outside the standard employment relationship. Norwegian media freelancers are highly educated and value the professional content of their work. At the same time, average income is low, they lack financial safety nets and struggle to separate work and leisure. Norwegian media freelancers are thus partially marginalised in terms of the conditions under which they work, while also having a relatively high degree of autonomy and professional freedom.

Keywords

freelancers, de-professionalisation, working conditions, precarious work

Innledning

Våren 2019 hadde det norske fagbladet Journalisten en artikkelserie de kalte Fokus frilans. Titler som «Føler seg presset til å signere frilanskontrakt»¹ og – «De som ikke stiller krav får fortsette å jobbe, de som gjør det blir skviset ut»² beskriver en arbeidshverdag der frilansere mangler reell forhandlingsrett om lønn og honorarer, og det vitner om et asymmetrisk maktforhold mellom redaksjonelle ledere og frilansere. Samtidig viser titler som – «Redaksjonene er helt avhengige av frilansere for at det skal gå rundt»,³ en bransje som er avhengig av frilansernes arbeidskraft.

I flere land er det en økende andel av journalister som jobber utenfor de tradisjonelle redaksjonene (Deuze & Witschge 2018; Gollmitzer 2020). I Norge er andelen mediefrilansere lavere enn i andre europeiske land. Samtidig har den norske mediebransjen gått igjenom store strukturelle og økonomiske endringer de siste tiårene (Bjerke, Fonn & Mathisen 2019; Grimsmo & Heen 2013; Karlsnes & Steensen 2020). Nedbemanning og nedskjæringer har redusert mulighetene for fast ansettelse, og andelen frilansere og midlertidige ansatte ser ut til å øke også i Norge (Bjerke mfl. 2019). Frilansere er ikke noe nytt fenomen i mediebransjen, det har alltid vært en del av yrkesgruppen som har jobbet selvstendig utenfor redaksjonene (Örnebring 2009). Samtidig har mediebransjen en lang tradisjon for å være en del av det etablerte og regulerte norske arbeidsmarkedet, der høy organisasjonsgrad og kollektive løsninger har bidratt til gode lønns- og arbeidsbetingelser (Hvid & Falkum 2019). Mediebransjen anses som en tidlig indikator på endringer i det moderne arbeidslivet, og ligger ofte i forkant av en utvikling som også skjer på andre områder i norsk arbeidsliv (Sørensen, Seierstad & Grimsmo 2005). Dermed kan strukturelle endringer i mediebransjen ha betydning for andre bransjer der innslaget av frilansere og midlertidige er høy og/eller økende. Forskning internasjonalt viser at vilkårene for nedbemannede journalister som prøver å livnære seg som frilansere, er tøffe og marginale (Cohen & Hunter 2019). Det finnes imidlertid lite forskningsbasert kunnskap om vilkårene *norske* mediefrilansere jobber under. Rapporten «Frilansinitivet» slo i 2014 fast at det ikke foreligger sikre tall verken på snittlønna til frilansere, eller hvor mange mediefrilansere som finnes (Aarønæs 2014). Derfor ble det etter initiativ fra Fritt Ord våren 2019 gjennomført en kvantitativ spørreundersøkelse som kartlegger arbeidsvilkårene til frilansere og midlertidige blant medlemmer i NJ Frilans, Pressefotografenes Klubb og Norsk Kritikerlag. Denne artikkelen bygger på funn fra denne undersøkelsen, og tar sikte på å svare på følgende problemstilling: *Hva karakteriserer arbeidsvilkårene for frilansere, og hvordan kan disse forstås i et maktperspektiv?*

Undersøkelsen er tidligere publisert i form av en rapport. I denne artikkelen vil vi konsentrere oss om noen utvalgte funn. Vi diskuterer også forskjeller innen gruppen av frilansere når det kommer til sårbarhet og styrker i arbeidslivet. Blant annet ser vi om det er forskjeller mellom de som aktivt har valgt frilanstilværelsen selv og de som er mer ufrivillige frilansere. Dette er en beskrivende studie som ligger til grunn, der styrken ligger i å være den første kvantitative undersøkelsen blant norske frilansere med denne typen innretning. Det som finnes av tidligere studier blant frilansere er i hovedsak kvalitative intervjustudier. Et viktig formål med denne studien er derfor å bidra med kvantifiserbare data om arbeidsvilkårene for profesjonsutøvere i en etablert bransje, utsatt for store strukturelle endringer.

1. <https://journalisten.no/aftenposten-eirik-wallem-fossan-fokus-frilans/foleer-seg-preset-til-a-signere-frilanskontrakt/367962>
2. <https://journalisten.no/fokus-frilans-frilansfotografer-frilansjournalist/de-som-ikke-stiller-krav-far-fortsette-a-jobbe-de-som-gjor-det-blir-skviset-ut/367928>
3. <https://journalisten.no/fokus-frilans-fredrik-naumann-frilanser/redaksjonene-er-helt-avhengige-av-frilansere-for-at-det-skal-ga-rundt/368108>

Det atypiske arbeidet

Sammenliknet med de fleste andre land, sprer det usikre arbeidslivet seg langsommere i Norge og Norden. Noen statistikker viser at det knapt har vært noen økning i ulike typer av atypisk arbeid siden slutten av 2000-tallet (Ingelsrud, Warring, Gleerup, Hansen, Jacobsen, Underthun & Weber 2019: 288). Atypisk arbeid beskriver avvik fra det «typiske» arbeidslivet, altså et vanlig ansettelsesforhold i full stilling. Tradisjonelt har et vanlig ansettelsesforhold vært kjennetegnet av fulltidsjobb som sikret rett til lønn, sosiale rettigheter, regulert arbeidstid, fritid og ferie fremforhandlet gjennom kollektive avtaler. Men digitalisering og strukturelle endringer i arbeidslivet gjør at definisjonene av hva som utgjør et vanlig ansettelsesforhold er i endring (Bosch 2006). Blant annet er økende fleksibilitet (for eksempel knyttet til arbeidstid, intensitet og arbeidstempo) et trekk som i stadig større grad gjør seg gjeldende også innenfor vanlige ansettelsesforhold (Ellingsæter 2017). Ingelsrud mfl. (2019) beskriver opplevelsen av atypisk arbeid som relativt, preget av de politiske og sosiale institusjonene som former samfunnslivet i ulike land. Andelen midlertidige ansatte i Norge lå på mellom 7,5 og 11 prosent i perioden fra 2010 til 2016, og har vært økende. Dette skyldes særlig at atypisk arbeid har gjort seg gjeldende innen bygg og anlegg og i noe privat tjenesteyting (Moen 2018: 210). Det er bekymring for at arbeidsgiversiden i økende grad kan bruke atypiske ansettelsesformer for å svekke arbeidstakersiden, og dermed unngå arbeidsgiveransvar (Moen 2018: 208).

Personer som befinner seg i arbeidslivets randsoner beskrives ofte som *prekariatet* (Standing 2011). Eldring og Ørjaseter (2018) bruker begrepet løsarbeidersamfunnet om det prekære arbeidslivet på norsk, og definerer det som folk med korttidskontrakter, leiarbeidere, ringevikarer, frilansere og jobbsøkende migranter. Det som kjennetegner løsarbeideren er at vedkommende står permanent i denne situasjonen, og sliter med å komme seg ut av den (Standing 2011). Konsekvensen er økte forskjeller i jobbkvalitet, ferdigheter og lønn. Det er en uttrykt bekymring for økende polarisering i arbeidslivet både fra arbeidstaker- og arbeidsgiverhold i Norge. Særlig teknologisk utvikling, innovasjon og ytterligere globalisering skaper utfordringer med økte velstandsforskjeller, og et arbeidsliv der «vinneren tar alt» (Eldring & Ørjaseter 2018: 28).

Journalistprofesjonen og maktstrukturer i endring

Den norske mediebransjen har, som mange andre bransjer og profesjoner, gjennomgått store strukturelle endringer de siste tiårene som følge av teknologiutvikling, avmonopolisering og nye forretningsmodeller (Bjerke mfl. 2019: 283). En konsekvens er et mer usikkert arbeidsliv som utfordrer profesjonsutøvelsen til journalister. Det reiser problemstillinger der maktperspektivet står sentralt; hvem skal ha kontroll over arbeidet? Kunnskapskontroll og autonomi er sentralt i profesjonsteorien, altså at profesjonen selv setter standardene for utførelsen av arbeidet, og ikke krefter utenfra (Abbott 1998; Freidson 2001).

I et profesjonsteoretisk perspektiv er et viktig spørsmål om denne utviklinga fører til en deprofesjonalisering der profesjonens makt og autonomi svekkes (Freidson 2001). I boka *Journalistikk, profesjon og endring* (Bjerke mfl. 2019) drøftes en spenning mellom deprofesjonalisering på den ene siden, der den kommersielle logikken vinner terreng i et digitalisert medielandskap, og på den andre siden nye muligheter for journalistisk autonomi som følge av den samme teknologiske utviklingen. Samtidig er grensene mot nærliggende områder som informasjons- og PR-bransjen vanskelig å definere. Det gjør også arbeidsdelingen mer utydelig, det blir vanskeligere å skille journalistisk arbeid fra andre typer mediarbeid (Nygren 2008). Et sentralt punkt her er journalistikkens legitimitet; journalistikk er

en institusjonalisert praksis, og regnes som et offentlig gode med en demokratisk funksjon (Mathisen, Bjerke & Fonn 2019: 18).

Nygren (2008) kobler økningen i tallet på frilansere og midlertidig ansatte til en deprofesjonalisering av journalistikken, mens Deuze og Fortunati (2011: 118) betrakter den samme utviklinga som en generell svekkelse av journalistprofesjonen. Kravene til økt fleksibilitet i mediebransjen individualiserer arbeidslivet på bekostning av et mer kollektivt vi, og skaper usikkerhet og forvirring samtidig som det underminerer tillit og ansvarsfølelse blant de ansatte (Sennet 1998).

Vi finner også tendenser til det motsatte, at journalister opplever en styrket profesjonell autonomi, blant annet i lokaljournalistikken (Lamark & Morlandstø 2019). Individuelle frilansere og journalistiske entreprenører bidrar også til å styrke de profesjonelle verdiene, fordi de kan ha større faglig frihet og mulighet til meningsfull fordyping enn ansatte journalister i hardt pressede redaksjoner. Profesjonelle kollektiv etablerer seg utenfor de etablerte nyhetsredaksjonene og satser på samfunnsnyttig og uavhengig undersøkende journalistikk (Mathisen 2019). Begrepet entreprenøriell journalistikk (Singer 2017; Deuze & Witschge 2017) beskriver en voksende kreativ klasse med frihet og kontroll over eget arbeid – med andre ord i positivt ladede former.

Utviklingen for mediefrilansere kan dermed betraktes på to ulike måter: på den ene siden preget av autonomi og faglig frihet, på den andre siden deprofesjonalisering og marginalisering (Cohen 2016: 9; Smeaton 2003: 379). Det første perspektivet vektlegger selvstendigheten som frigjørende, preget av uavhengighet og kontroll over egen tid og egne oppgaver (Deuze & Witschge 2017: 116). Det andre beskriver den marginaliserte arbeider prisgitt prekære vilkår, der det er i arbeidsgivernes interesse å ha færrest mulig ansatte, og at arbeidstakere presses ut av fast tilsetning (Smeaton 2003: 388). Tidligere kvalitative studier (Mathisen 2016, 2018) viser at norske mediefrilansere står i et spenn mellom å være utsatte og sårbare, samtidig som de er selvstendige og skapende. Til tross for usikre og utrygge vilkår, er jobbtilfredsheten høy, og de fleste ønsker ikke fast jobb (Mathisen 2016). Slik kan frilansertilværelsen beskrives som et motsetningsfylt spenn mellom faglig autonomi og frihet på den ene siden, og usikkerhet og avmakt på den andre.

Mediefrilanseren

Forskningslitteraturen gir ulike beskrivelser og definisjoner av hva en mediefrilanser er. Frilansere betegnes som en underkategori av atypisk arbeid, «a self-employed journalist», som selger sine tjenester til eller jobber på oppdrag for flere oppdragsgivere, uten noen forpliktende langtidsavtaler (Walters, Warren & Dobbie 2006). Begrepet frilanser brukes, uavhengig av om de har lønnsinntekt, fakturerer som selvstendig næringsdrivende eller tar ut lønn fra eget AS (Eldring & Ørjasæter 2018: 112). Norsk Journalistlag drar et klart skille mellom frilansjournalister og andre former for atypisk arbeidskraft, og deres klassifisering av frilansere omfatter ikke midlertidige ansatte, eller journalister i engasjement. 12 prosent av de ordinære medlemmene i Norsk Journalistlag er frilansere. I de nordiske landene ligger andelen av fagorganiserte journalister som er frilansere, stabilt på mellom 12–20 prosent. I Belgia ligger andelen på 30 prosent. I både Tyskland og Østerrike er 60 prosent av de fagorganiserte journalistene frilansere, ifølge EFJ (European Federation of Journalists).⁴

For norske mediefrilansere er kjøp og salg av frilansstoff i utgangspunktet regulert gjennom en rammeavtale mellom fagforeningen Norsk Journalistlag og arbeidsgiverorga-

4. Opplysningene er gitt av Renate Schröder, direktør for EFJ i telefonsamtale med artikkelforfatter 20.9.2019.

nisasjonen Mediebedriftenes Landsforening som kom på plass i 2018. Vilklårene kan ikke være dårligere enn det rammeavtalen fastsetter, og individuelle avtaler skal også være klare på hva slags rettigheter som overdras/selges. I tillegg har NJ veiledende satser for betaling av frilansarbeid, som skal sikre at frilansere skal få likt betalt som sine ansatte kolleger. Satsene baseres på den gjennomsnittlige årsinntekten til NJ-organiserte journalister med 10 års ansiennitet, og tar høyde for utgifter frilansere selv må dekke som ansatte får dekket av arbeidsgiverne sine. Etter at rammeavtalen kom på plass er det likevel mange frilansere som opplever at rådene satser og vilkår ikke følges av oppdragsgivere.

Metode

Sammen med NJ Frilans, Pressefotografenes Klubb og Norsk Kritikerlag tok Fritt Ord våren 2019 initiativ til en kartlegging av utfordringene frilansere i mediebransjen står overfor. Målsettingen var å fylle et kunnskapshull og gi kvantifiserbare svar om forhold rundt økonomi og lønnsutvikling, øvrige arbeidsbetingelser, forholdene til oppdragsgiver og andre forhold som preger arbeidssituasjonen for frilansere. Undersøkelsen ble gjennomført av forfatterne av denne artikkelen som en kvantitativ spørreskjemaundersøkelse. Undersøkelsen ble utviklet i samarbeid med organisasjonene og besto av 78 spørsmål, alle lukkede med forhåndsdefinerte svarkategorier. Å ikke innlemme muligheten for åpne svar innebærer selvsagt at viktige nyanser kan forsvinne, og at respondentene ikke får mulighet til å utdype sine svar. Samtidig er åpne svar vanskelig å bearbeide systematisk (Østbye, Helland, Knapskog, Larsen & Moe 2013).

Surveyen ble sendt ut til 1147 personer, medlemmer i enten NJ Frilans, Pressefotografenes Klubb eller Norsk Kritikerlag. Informantene er dermed alle valgt ut via medlemskap i en fagforening eller faglig organisasjon, med andre ord et strategisk utvalg. Undersøkelsen ble distribuert via epost gjennom programmet Questback. 483 personer svarte. Respondenter som er fast ansatt i redaksjonell stilling og pensjonister ble sluset ut av undersøkelsen, dermed var det totalt 420 respondenter som fullførte. Det var ikke noe frafall underveis i den forstand at noen bare svarte på deler av undersøkelsen.

Det kan reises innvendinger mot denne utvalgsmetoden, fordi den automatisk ekskluderer yrkesutøvere som ikke er fagorganiserte eller medlem i en interesseorganisasjon. Vi risikerer å miste sentrale og viktige erfaringer fra frilansere utenfor fagforeningsfellesskapet. Rekrutteringsmetoden ble likevel valgt av praktiske grunner: Det finnes ingen andre oversikter eller registre over frilansjournalister.

For at folk skal ta seg bryet med å svare på denne typen spørreundersøkelser, må tematikken vekke engasjement (Jacobsen 2015: 280). Et mulig skjevt frafall som en følge av at temaet ikke engasjerer, kan være at de som er minst fornøyd med egen situasjon, i større grad enn andre lar seg engasjere av innretningen denne undersøkelsen har. Norsk Journalistlag gikk aktivt ut og oppfordret sine medlemmer til å svare. Det kan ha medført at de som arbeider under de dårligste vilklårene har vært mest tilbøyelig til å svare, ut fra en tanke om at det å få fakta på bordet kan gi bedre muligheter til endring. Surveyen ble sendt ut i to omganger, og majoriteten av svarene kom inn raskt etter første utsendelse. Dermed har det vært vanskelig å nå de som ikke er like engasjerte.

Undersøkelsen består av atferdsspørsmål og spørsmål om egen situasjon, der vi blant annet spør om inntekt. Denne typen spørsmål kan by på utfordringer, fordi det er vanskelig å rekapitulere inntekt og ha fullstendig oversikt over egen økonomi. Selvstendig næringsdrivende, som flertallet i denne undersøkelsen er, oppgir i intervjuundersøkelser feil inntekt

i større grad enn lønnsinntakere fordi de ofte har en mer komplisert økonomi.⁵ Inntekts-spørsmål er altså vanskeligere å svare på, og vi må ta høyde for en viss feilmargin knyttet til svarene her.

Nettbaserte undersøkelser tenderer til å ha lavere svarprosent enn mer direkte og oppsøkende metoder som telefonsurvey og personlige intervjuer (Jacobsen 2015). Undersøkelsen hadde en svarprosent på 42. På en side er det relativt høyt (gitt utfordringene med nettbaserte surveys), men på en annen side kan det ses på som en middels svarprosent gitt den strategiske utvalgsmetoden.

Noen viktige bakgrunnsvariabler

Før vi gir oss i kast med selve analysen, presenterer vi først noen bakgrunnsvariabler for å tegne opp et bilde av hvem informantgruppa vår er.

Tabell 1. Fordeling av respondentenes alder og utdanningsnivå samlet og for menn og kvinner separat (i prosent)

Alder	Totalt	Menn	Kvinner	N
20-30	11	10	12	45
31-40	25	21	28	103
41-50	29	29	29	120
51-60	24	27	22	102
61 og over	12	14	10	50
Utdanningsnivå				
Videregående	11	17	5	46
Bachelorgrad	35	35	34	145
Mastergrad	35	27	43	148
Phd	4	4	3	15
Annet	16	17	15	66
N	420	203	217	

Fra tradisjonelt å være et mannsdominert yrke, har journalistikk siden 90-tallet gradvis blitt mer likestilt. Av de som besvarte undersøkelsen var 52 prosent kvinner og 48 prosent menn, altså en tilnærmet lik fordeling mellom kjønnene. Til sammenlikning er kvinneandelen blant NJs medlemmer på 43 prosent, mens den blant Norsk kritikerlags medlemmer er på 51 prosent.

Når det kommer til alder, er hovedtyngdepunktet i respondentgruppa 41–50 år, 29 prosent av respondentene hører hjemme i denne aldersgruppa. Over halvparten av respondentene er fra 41 år og oppover, mens i overkant av en av ti er i aldersgruppa 20–30 år. Jmfører vi med diskusjonen om engasjement i metoddelen, kan dette tyde på at vi i denne undersøkelsen også har hatt utfordringer med å engasjere de yngste frilanserne. Det er små forskjeller i kjønnsfordelingen innenfor de ulike alderskategoriene, men menn dominerer i de eldste aldersgruppene (fra 51 år og oppover) og kvinner dominerer i aldersgruppa 31–40 år.

5. <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/hvor-stor-var-din-inntekt-i-fjor>

Frilansere i denne undersøkelsen er også ganske like befolkningen som gjennomsnitt når det gjelder boforhold og sivil status. I underkant av en tredjedel er enslige, og seks av ti er enten samboere eller gifte. Som den norske befolkningen generelt, eier mange av respondentene egen bolig. Tre fjerdedeler er boligeiere, 26 prosent eier bolig alene og 52 prosent eier bolig sammen med partner. Når det gjelder bosted, er majoriteten av respondentene bosatt på Østlandet (64 prosent), der også flest oppdragsgivere befinner seg. To tredjedeler av respondentene bor i storby, mens en tredjedel bor i mindre byer eller tettsteder.

Det raskt voksende utdanningsnivået i Norge har også preget utviklingen i den norske journaliststanden. Blant respondentene i denne undersøkelsen har 80 prosent høyere utdanning, dvs. minst treårig utdanning fra universitet eller høyskole. Det høye utdanningsnivået blant respondentene kan bety at formalkompetanse er viktig for å lykkes i det tøffe frilandsmarkedet. Det kan også bety at høyt utdanningsnivå gjør det lettere å satse på en frilanskarriere fordi det gir en spisskompetanse og profesjonalitet, og fordi man da generelt har større muligheter i arbeidsmarkedet og opplever seg selv som mindre sårbar. Det er klare kjønnsforskjeller i utdanningsnivå. Andelen menn med kun videregående utdanning er vesentlig høyere enn hos kvinner (17 prosent mot 5 prosent). Tilsvarende er det en vesentlig høyere andel av kvinnene som har mastergrad enn menn (43 prosent mot 27 prosent). Vi kommer tilbake til betydningen av utdanning, men våre tall gjenspeiler at kvinner generelt i større grad enn menn tar høyere utdanning. At menn dominerer i gruppa som kun har videregående utdanning, kan også delvis forklares med den relativt voksne alderen på våre respondenter, og peke tilbake på at det tidligere var vanlig å jobbe seg inn i bransjen. Dermed var formelle kvalifikasjoner underordnet personlige egenskaper som «talent» og «nyhetsteft». De senere årene har formelle kvalifikasjoner blitt viktigere ved ansettelser i norske redaksjoner, selv om personlige egenskaper fortsatt tillegges vekt (Kalsnes & Steensen 2020). Gitt det høye utdanningsnivået blant respondentene, kan denne gruppa neppe defineres som et prekariat slik Eldring og Ørjaseter (2018) definerer det. Til det har de for høy kompetanse. Utdanningsnivå er den bakgrunnsvariabelen vi tar med oss videre til selve analysen, siden det er her vi finner de største skillene.

Frilansere av eget valg

Siden hensikten er å studere frilanseres situasjon i spennet mellom sårbarhet og frihet, vil vi først ta for oss noen funn som indikerer avmakt i form av marginalisering og deprofesjonalisering. Deretter vil vi presentere noen funn som indikerer at norske mediefri-lansere på enkelte områder besitter en høy grad av autonomi. Vi vil også undersøke variasjoner innenfor gruppa, og her er vi særlig opptatt av om vi finner forskjeller mellom de som aktivt har valgt frilanstilværelsen og de som er ufrivillige frilansere. Til slutt samler vi trådene og diskuterer hva våre funn kan bety for utviklingen i en etablert bransje som gjennomgår store strukturelle endringer.

Hva ligger til grunn for frilanstilværelsen? Vi spurte respondentene hvorfor de er frilansere, og ga dem svaralternativer i et spenn fra eget valg til ulike årsaksforklaringer som indikerer ulike grader av ufrivillighet (nedbemanning/ikke fått fast jobb/mangel på faste jobber). I denne undersøkelsen er det frie valget den dominerende kategorien. Nær halvparten (47 prosent) av respondentene er frilansere av eget valg. De fleste har dermed bevisst og frivillig gått inn i frilanstilværelsen. En av fire (26 prosent) oppgir at det ikke finnes faste jobber på deres område tilgjengelig. Dette gjelder særlig kritikere og fotojournalister, der det finnes få faste stillinger. Nedskjæringer og nedbemanning i mediebransjen har også virket inn, en av ti (9 prosent) har mistet fast jobb/blitt nedbemannet. En av ti (11 prosent) er i en

etableringsfase og prøver å jobbe seg inn i bransjen. Hvis vi tolker eget valg som den eneste begrunnelsen som indikerer at man er frilanser av fri vilje, er det altså over halvparten av respondentene som har en negativ eller ikke frivillig begrunnelse for å være frilanser. Et kjennetegn ved prekariatet er at løsarbeiderne sliter med å komme seg ut av situasjonen (Standing 2011). Det er en beskrivelse som kan være dekkende for omtrent halvparten av våre informanter, men her varierer det med alder:

Tabell 2. Andel som oppgir at de er frilansere av eget valg eller av andre grunner etter alder (i prosent)

Alder	Eget valg	Andre grunner	N
20-30	24	76	45
31-40	41	59	103
41-50	51	49	120
51-60	55	45	102
61 og over	54	46	50

(N=420)

Prosentandelen som er frilanser av eget valg øker gjennomgående med alder, og er høyest i aldersgruppa 51–60 år, der godt over halvparten er frivillig frilansere. Blant de under 30 år er det kun en av fem som er frilansere av eget valg. Alder er altså en viktig faktor for om man aktivt velger frilanstilværelsen eller ikke. Dette kan tyde på at mange unge som forsøker å etablere seg som journalister, søker tryggheten i en fast jobb, og at økende erfaring gjør det gradvis lettere å klare seg som frilanser.

Avmakt – marginalisering og deprofesjonalisering

Informantene våre er høyt utdannet, og frilanstilværelsen er basert på en relativ høy grad av frivillighet. Det gjør det interessant å se om dette gjenspeiles i økonomiske vilkår, siden dette er en viktig indikator på om arbeidsvilkårene til frilansere plasserer dem i arbeidslivets randsoner.

Respondentene ble bedt om å oppgi reell lønn for frilansvirksomheten sin, etter at utgifter til drift var trukket fra. Over halvparten (53 prosent) av frilanserne oppgir å tjene 250 000 kroner eller mindre per år på frilansvirksomheten sin, men mange frilansere, også i vårt materiale, kombinerer frilansjobbingen med andre typer arbeid. Når det kommer til andelen av inntekten som kommer fra frilansarbeid, er det 35 prosent som kun lever av redaksjonelle og journalistiske oppdrag og ikke har annen type inntekt i tillegg. For 28 prosent av frilanserne utgjør frilansinntekten under en tredjedel av samlet inntekt, disse lever hovedsakelig av annet type arbeid. Her er det viktig å understreke at det kan være store skiller mellom inntektsbrøk og bruk av tid. Tidligere kvalitative studier viser at frilansere for eksempel tar noen godt betalte kommersielle oppdrag (for eksempel innen PR og markedsføring) for å finansiere journalistiske prosjekter de finner viktig og tilfredsstillende å jobbe med (Mathisen 2016).

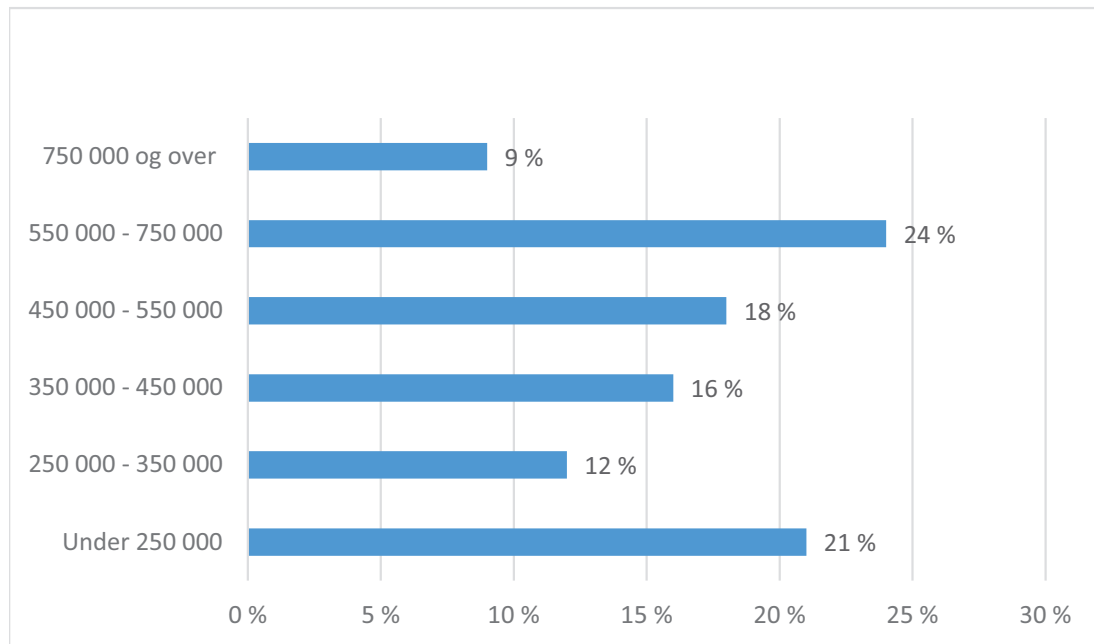
På spørsmålet om man kombinerer frilansjobb med annet arbeid, svarer halvparten ja. Holder vi dette opp mot at 35 prosent oppgir at de har all inntekten sin fra frilansing, får vi en større andel som ikke har andre jobber enn de som oppgir at all inntekt kommer fra frilansing. Det er vanskelig å si hva dette spriket skyldes, men det er nærliggende å tro at

noen kan ha inntekter som ikke er relatert til jobb (for eks. trygdepenger, AFP, attføring eller aksjeutbytte). Hvor stor inntekt frilanserne har fra annet hold kan ikke denne undersøkelsen svare på. Det kan også være nærliggende å tenke at noen kombinerer frilansing med studier. Imidlertid har Norsk Journalistlag en eget studentlag (NJ Student), med rimeligere medlemsavgift, og studenter som jobber som frilansere på siden av studiene vil mest sannsynlig befinne seg her. Vår spørreundersøkelse er ikke distribuert til denne gruppa. Dermed er det trolig ikke mange studenter blant de som har svart på undersøkelsen.

Også tidligere arbeidsmiljøundersøkelser i mediene viser at andelen deltidsfrilansere er høy (Gollmitzer 2020; Sørensen mfl. 2005: 225). Det er nærliggende å tro at det for mange er vanskelig å tjene godt nok på frilansing til å leve av dette alene. Kommersielle jobber innen PR, kommunikasjon og markedsføring er ofte langt bedre betalt. Samtidig utfordrer dette journalistprofesjonens tradisjonelle grensdragninger, der det tidligere var uakseptabelt å kombinere journalistikk med kommersielle oppdrag (Bjerke mfl. 2019: 285). Mangel på journalistiske frilansoppdrag kan være en annen.

Dette tyder på at lav inntekt er en helt sentral årsak til at så mange jobber deltid som mediefri-lansere. Undersøkelsen kan ikke svare på hvilke andre typer arbeid deltidsfrilanserne kombinerer med, men respondentene ble spurt om de kombinerer frilansing med arbeid innen informasjon, kommunikasjon og content marketing. 39 prosent av deltidsfrilanserne gjør dette. Tidligere studier viser at slik kombinasjonsvirksomhet ikke skjer uten ambivalens, men at økonomiske årsaker ligger til grunn (Mathisen 2018; Obermaier & Koch 2011). Slik kan dårlige økonomiske vilkår skyve frilansere ut i yttergrensene av journalistikken, og bidra til uklare grenser for hva som skiller journalistikk fra annet arbeid. Det kan også svekke den kollektive profesjonelle identiteten og være et uttrykk for at det skjer en deprofesjonalisering når tallet på frilansere øker (Deuze & Fortunati 2011; Nygren 2008).

For å kunne si noe mest mulig spesifikt om de økonomiske vilkårene for frilansere, er det hensiktsmessig å fokusere på de som har all inntekten sin fra frilansing.

Figur 1. Årsinntekt for de som har hatt all sin inntekt fra frilansing, 2018 (i prosent). (N=147)

Figur 1 viser årsinntekten til de 35 prosent av respondentene som har all sin inntekt fra frilansarbeid. En femtedel tjente under 250 000 kroner i 2018, og nær halvparten ligger fra 450 000 kroner og nedover. En tredjedel havner på det vi kan beskrive som en normal årslønn på 550 000 kroner og over, og svært få har høy inntekt. Til sammenlikning lå bransjelønna for journalister i 2018 på 620 671 kroner. Bransjelønn omfatter grunnlønn og tillegg for ulempe og helgearbeid, men ikke overtid og andre variable tillegg.⁶ 22 prosent av de som kun har frilansinntekt ligger over bransjelønna. Vår undersøkelse tyder altså på at mediefrilansere tjener dårlig. Det kan også se ut til at de har hatt en reell lønnsnedgang. 41 prosent oppgir at de får det samme i kroner og øre per oppdrag som for tre år siden, mens 19 prosent får mindre betalt. Basert på rapporteringen fra frilanserne, holder altså utviklingen i frilanshonorarene ikke tritt med prisstigningen, og en av fem har opplevd en direkte negativ lønnsutvikling. Den samme utviklingen sees også i andre land (Cohen 2016: 89).

Andre økonomiske sårbarhetsfaktorer er mangel på sykeforsikringer og pensjonsspareordninger, noe som er skjørt siden sosiale goder i stor grad må bekostes selv av selvstendig næringsdrivende. I vårt materiale oppgir 71 prosent at de mangler privat sykeforsikring, 63 prosent har ikke pensjonsspareordninger og 59 prosent har ikke uføreforsikring. Det er med andre ord langt over halvparten av respondentene som mangler et sikkerhetsnett med tanke på sykdom eller ulykker, og flertallet planlegger ikke for en fremtidig pensjonisttilværelse i form av spareordninger. 63 prosent har heller ikke en inntektsbuffer i form av oppsparte midler.

Her slår det å være frilanser frivillig positivt ut. En høyere andel av de som er frilansere av eget valg har en inntektbuffer, og litt flere frivillige har uføreforsikring, pensjonssparing, sykeforsikring og kan klare en uforutsett utgift. Når det gjelder utdanningsnivå finner vi ingen systematiske forskjeller, men en vesentlig høyere andel av de med videregående utdanning oppgir generelt at de ikke vet om de har ulike former for sikkerhetsnett enn de med høyere utdanning. Samlet sett viser tallene uansett at frilanserne er sårbare i forhold til alt fra sykdom til om vaskemaskinen skulle ryke. De fleste tjener dårlig, og de mangler økonomisk sikkerhetsnett. De opplever en usikkerhet i tråd med Eldring og Ørjasæters (2018) beskrivelse av løsarbeidersamfunnet. Det at hovedvekten av frilansere tjener langt under bransjelønna til fast ansatte kolleger, kan også bidra til økte forskjeller og polarisering, som igjen kan bidra til å svekke den kollektive profesjonelle identiteten. Siden frilansing i utgangspunktet er høyst individualisert, er det vanskelig å adressere maktstrukturene som definerer verdien på journalistisk arbeid. Manglende organisering kan forhindre en felles forståelse av strukturelle utfordringer, og mange frilansere knytter lav inntekt til personlige erfaringer, eller aksepterer det som uunngåelig i stedet for å se på det som utnyttelse av deres arbeidskraft. Samtidig er det en sterk forpliktelse til journalistikken blant frilansere, til tross for usikre vilkår (Cohen 2016: 111).

Skillet mellom arbeid og fritid

Et kjennetegn ved det prekære arbeidslivet er at skillet mellom jobb og fritid flyter ut, som igjen skaper utrygghet og stress (Eldring & Ørjasæter 2018). Kontroll over egen tid og mulighet til å skille arbeid og fritid handler om i hvilken grad frilansere klarer å organisere arbeidsdagen slik de selv ønsker. Vi har derfor stilt flere spørsmål om arbeidstid.

Her kan frilanserne deles i to store grupper: De som jobber mest innenfor normal arbeidstid (48 prosent), og de som i liten grad har struktur på arbeidstiden (42 prosent). Å i

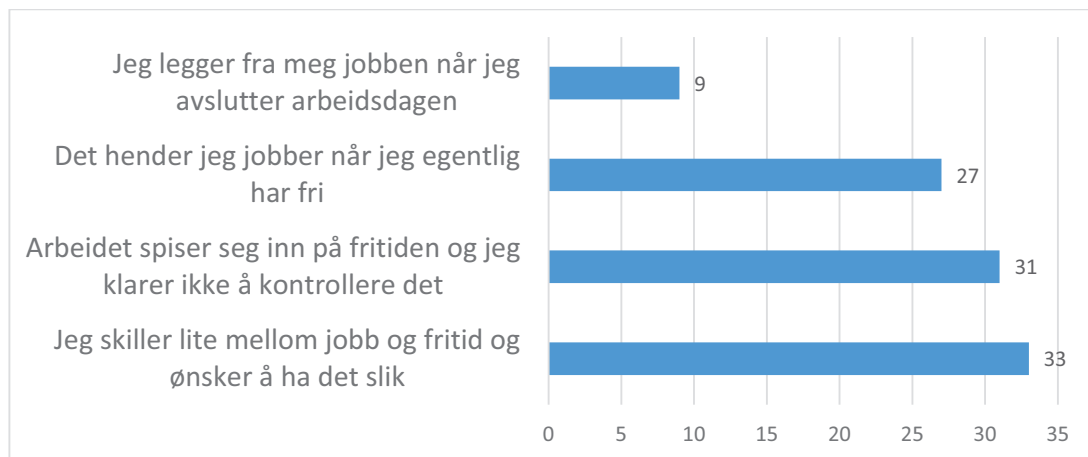
6. <https://www.nj.no/nyheter/njs-lonnsstatistikk-2019-utvikling-som-forventet/>

liten grad ha struktur kan tilsynelatende være et uttrykk for at man ikke klarer å kontrollere og organisere egen tid. Årsaken kan være ytre faktorer, som at man ikke selv bestemmer leveringstidspunkt, men det kan også være indre faktorer som manglende styring av egen tid. Andre igjen opplever nettopp det å kunne jobbe når man selv ønsker som positivt, og en viktig del av frilanslivets fleksibilitet. Dette kan knyttes til pågående diskusjoner om arbeidslivsorganisering, og hvordan forståelse av lønnsarbeidets tidsdimensjoner er i endring. Tidspress og manglende kontroll over egen arbeidstid er utfordringer også for vanlige lønsmottakere (Ellingsæter 2017).

Over halvparten av frilanserne jobber enten hver eller annenhver helg, mens kun åtte prosent oppgir at de aldri jobber helger. Dette viser en ganske høy helgebelastning. Noe av forklaringen kan ligge i redaksjonens behov, mange bruker frilansere til å dekke typiske kvelds- og helgearrangement innafor sport og kultur, for å dempe ulempebelastningen på egne ansatte.

En faktor knyttet til autonomi i det fleksible frilanslivet er muligheten til å ta seg fri eller ferie når man vil. Som vanlig ellers i arbeidslivet, gir alle NJs avtaler journalister rett til fem ukers ferie. Frilanserne i denne undersøkelsen tar seg ikke tid til det. Under halvparten tok i 2018 ut ferie i tråd med det som NJs avtaleverk gir rom for. Det er nærliggende å tro at de økonomiske forholdene spiller inn her, men også maktforholdet mellom oppdragsgiver og frilansere. For mange frilansere kan det føles risikabelt å ikke være tilgjengelig for oppdragsgivere flere uker i strekk. Dette gjenspeiles i svarene på spørsmål om man har tatt på seg oppdrag de egentlig ikke hadde tid til det siste halve året av frykt for å si nei. 63 prosent svarte ja på dette.

Et annet viktig moment er skillet mellom arbeid og fritid. I spennet mellom en fleksibel eller prekær arbeidssituasjon er mulighetene til å kunne dra dette skillet avgjørende.

Figur 2. Hvilken beskrivelse passer best for hvordan skillet mellom arbeid og fritid oppleves (i prosent). (N=420)

På dette spørsmålet var det kun mulig å krysse av for ett svar, og «vet ikke/vil ikke svare» var ikke inkludert som alternativ. Respondentene måtte altså velge den beskrivelsen som traff best. I underkant av en av ti frilansere legger fra seg jobben når arbeidsdagen er over. I overkant av en femtedel oppgir at de må jobbe når de egentlig har fri, mens nær en tredjedel opplever at arbeidet spiser seg inn på fritiden uten at de klarer å kontrollere det. Med andre ord

opplever over halvparten av respondentene en arbeidssituasjon der det er vanskelig å sette grenser. Dette gir et bilde av en tilværelse der arbeidet går ut over fritiden, og den profesjonelle og personlige tiden smelter sammen. Samtidig er det viktig å understreke at uklare skiller mellom jobb og fritid ikke bare gjelder frilansere. I journalistundersøkelsen fra 2012 oppgir 20 prosent at det i meget høy grad eller i høy grad er vanskelig å skille arbeid og fritid (Grimsmo & Heen 2012: 25). Dette er altså ikke noe særtrekk ved frilansernes arbeidssituasjon, men et trekk ved mediebransjen generelt, og trolig også andre frie og kreative yrker. På den andre siden er det en tredjedel som skiller lite mellom arbeid og fritid etter eget ønske. Disse ligger nærmere idealet om fleksibilitet og frihet som følger med frilanstilværelsen, og som mange oppgir som hovedgrunn til å være frilanser (Edstrøm & Ladendorf 2012; Gollmitzer 2014; Mathisen 2016). Frilanserne i denne undersøkelsen har dermed en arbeidssituasjon hvor de jobber mye helger, tar ut lite ferie, sliter med å skille arbeid og fritid og har vanskeligheter med å takke nei til oppdrag som egentlig ikke passer. Det tyder på begrenset autonomi og leder i motsatt retning av den selvstendige og frie frilanser med full kontroll over egen tid (Cohen 2016; Deuze & Witschge 2017). Tvert imot, friheten og kontrollen kan være mer forestilt enn reell (Gollmitzer 2014; Mathisen 2016).

Forholdet til oppdragsgiverne

Vi finner noe av forklaringen på det lave lønnsnivået når vi ser på hvordan oppdragsgiverne forholder seg til veiledende satser samt tilgangen på oppdrag. Vilkaene settes av oppdragsgiverne (også for hvordan honorarene fastsettes). Norsk Journalistlag mener disse i liten grad følger satsene som er fremforhandlet mellom organisasjonene.⁷ I vår undersøkelse opplever i overkant av en tredjedel (35 prosent) at oppdragsgiverne følger frilanssatsene stort sett eller til en viss grad, men over halvparten (51 prosent) opplever at satsene følges i liten grad eller ikke i det hele tatt. Når det gjelder tilgang på oppdrag, har en av fire mer enn nok å gjøre, og en av fem har akkurat passe tilgang på oppdrag, men de fleste frilanserne har utfordringer med å fylle arbeidsdagene. 30 prosent har stort sett nok, men opplever stille perioder, og en fjerdedel av respondentene i denne undersøkelsen sliter med å skaffe seg nok oppdrag.

Ser vi på variasjoner innenfor gruppa, opplever de som er frilansere av eget valg bedre tilgang på oppdrag enn andre, men ikke at oppdragsgiverne i større grad følger satsene. Erfaring spiller også inn, de som har lengst erfaring opplever i mindre grad at det er vanskelig å skaffe nok oppdrag enn de med liten erfaring, men heller ikke her slår dette ut på om frilanssatsene følges. De med høyere utdanning opplever betydelig bedre tilgang på oppdrag enn de andre. Dette gjelder særlig for de med master- eller doktorgrad. 61 prosent av disse har mer enn nok eller passe mengde med oppdrag.

Det er også 16 prosent som ikke vet om satsene følges av oppdragsgiver. Dette betyr at de ikke kjenner til de veiledende satsene eller at de ikke forholder seg til dem når de forhandler honorar. Her finner vi at de med lavest utdanning (videregående skole) i størst grad ikke vet om satsene følges eller opplever at satsene følges i liten grad (et markant skille går ved bachelorgrad). Den samme tendensen ser vi for de som har oppgitt «annet» på utdanningsnivå. Dette samsvarer med Cohens (2016) poeng om at frilansere ofte mangler et kollektiv eller kollegium til å diskutere lønn og betingelser med. Det ligger også en avmakt i enten ikke sette seg inn i eller forholde seg til rammeverk og avtaleverk som gjelder for virksomheten sin. Frilansernes organisasjoner kan fremforhandle veiledende satser, og gi råd og opplæring i å forhandle lønn, men det strukturelle maktforholdet mellom den individuelle frilanser og

7. <https://www.nj.no/nyheter/frilansernes-honorar-ma-opp/>

mediebedriftene gjør at mange frilansere opplever at de ikke har en reell forhandlingsrett (Cohen 2016), og er prisgitt de vilkårene oppdragsgivere setter. Mange frilansere godtar også dårlige vilkår fordi de vet at de kan erstattes av andre.

Dårlige forhandlingsvilkår og mangel på kollektive avtaler gjør at frilanserne nærmer seg randsonen av det organiserte arbeidslivet. Muligheten til å skille arbeid og fritid er også indikatorer på at de mangler kontroll over egen arbeidssituasjon, og dermed står i fare for å havne i et utenforskap når det gjelder arbeidsvilkår. Funnene vitner om avmakt og en strukturell skjevhet i relasjonen mellom frilansere og oppdragsgivere. De underbygger ei forestilling av frilansere som ei marginalisert gruppe, og der ei økning i tallet på frilansere også leder til en svekkelse av det profesjonelle kollektive ideal, altså at det skjer ei deprofesjonalisering av journalistikken.

Autonomi – faglighet og høy trivsel

Samtidig er et av de store paradoksene som kommer frem i eksisterende forskning et motsetningsfullt spenn mellom stor usikkerhet, sårbarhet og dårlige vilkår på den ene siden og stor faglig frihet og autonomi på den andre (Cohen 2016; Mathisen 2018). Videre skal vi se nærmere på noen faktorer som styrker autonomien.

Med en respondentgruppe som er delt mellom frivillige og ufrivillige frilansere, er drivkraften til de som er frilansere av eget valg viktig for å si noe om hvilke ressurser og grad av autonomi de besitter. Når det gjelder motivasjonen for å være frilanser, skiller en begrunnelse seg klart ut. Godt over halvparten (57 prosent) oppgir faglig frihet og faglige muligheter som den viktigste motivasjonen. Det er også over tre ganger så mange i denne som i den nest største kategorien, spisskompetanse/fagfelt man ønsker å jobbe med (18 prosent). Begge disse kategoriene kan sees på som positive motivasjonsgrunner. Slår vi sammen disse, er det altså tre av fire av de som har valgt å være frilansere som har en positiv faglig motivasjonsgrunn.

Fast ansatte journalister i travle nyhetsredaksjoner kan bli pålagt oppgaver, ofte med et høyt produksjonsprosess og lite rom for å følge egne idéer eller mulighet til å gå i dybden (Nygren 2008). Måten frilansere i denne undersøkelsen jobber på, kan settes i kontrast til fast ansatte i «hamsterhjulet». Tre av fire har enten et tydelig spesialfelt som de jobber med, eller en kombinasjon av spesialfelt og allroundarbeid (73 prosent). Det er naturlig å knytte dette til det høye utdanningsnivået. Det gir mulighet til å jobbe med innhold man syns er interessant og givende, og et spesialfelt gjør frilanseren attraktiv for oppdragsgivere (Mathisen 2019). Høyt utdanningsnivå og spesialfelt gir også utslag på hvem som bestemmer innholdet i frilansernes arbeid. 70 prosent av respondentene oppgir at de som oftest jobber med egne ideer eller på eget initiativ, eller at dette fordeler seg likt mellom egen idéer og oppdragsgivers initiativ. Med andre ord beskriver respondentene en situasjon med høy grad av autonomi når det gjelder innholdet i arbeidet; de opplever gode muligheter til selv å definere hva de skal arbeide med.

Dette gir seg utslag i trivsel. 29 prosent av respondentene trives veldig godt og 46 prosent trives ganske godt. 17 prosent trives helt greit og 7 prosent trives ganske dårlig eller elendig. Tre av fire trives altså veldig godt eller ganske godt i rollen som frilanser, og det er i tråd med tidligere studier som viser høy trivsel og jobbtilfredshet (Gollmitzer 2014; Mathisen 2016). Dette står i sterk kontrast til de dårlige rammevilkårene som omgir frilansarbeidet. Trivsel er et relativt begrep, og vi må ta høyde for at respondentene har lagt ulike fortolkninger til grunn når de har svart på dette spørsmålet. For mange ser der ut til at begrepet er mer knyttet til innholdet i arbeidet man utfører enn rammene rundt, som økonomi og tilgang på

oppdrag. Det kan også være at noen overrapporter det positive for å rettferdiggjøre frilans-tilværelsen. Tidligere studier trekker fram autonomien og mulighetene for å jobbe med det man brenner for som viktige drivkrefter. Personlig frihet og fleksibilitet er en viktig forklaring på hvorfor frilansere trives bedre enn fast ansatte (Edström & Landorf 2012). Det pekes også på at frilanserne føler seg mer profesjonelle enn sine fast ansatte kolleger, fordi de stadig må bevise sin dyktighet i møtet med oppdragsgivere og fremstå troverdig (Das 2007; Ryan 2009). Selv om dette også kan tolkes inn i en ramme med ytre press og krav, gir denne profesjonaliteten frilanserne en større grad av jobbtilfredshet enn fast ansatte i følge disse studiene.

Tabell 3. Hvordan man trives som frilanser sett mot om man er frilanser av eget valg (i prosent)

	Veldig godt	Ganske godt	Det er helt greit, men ikke mer	Ganske dårlig/Elendig	N
Eget valg	48	45	6	1	199
Andre grunner	12	47	26	15	221

N=420

Ser vi på variasjoner innad i gruppa, tyder undersøkelsen på at de som selv har valgt å være frilansere trives vesentlig bedre enn de som er frilansere uten å ha valgt det selv. Over ni av ti av de som er frilansere av eget valg trives veldig eller ganske godt, mot seks av ti av de som er frilansere av andre grunner. Det er også en langt høyere andel av de som er frilansere av eget valg som trives veldig godt (nesten halvparten) enn av de som er frilansere av andre grunner (en av ti). De frivillige frilanserne svarer også i langt mindre grad at de trives «helt greit, men ikke mer, eller ganske dårlig» enn de som er frilansere av andre grunner. Vi ser altså ikke overraskende at det å være frilanser av eget valg har stor betydning for trivsel. Samtidig ser vi at de fleste trives ganske godt uansett.

Ser vi trivsel opp mot økonomi, tyder undersøkelsen på at det er en svak sammenheng der de med dårligst økonomi i liten grad rapporterer om mindre trivsel enn de andre gruppene. Ser vi kun på de som trives veldig godt, finner vi et skille på rundt 450.000 kroner i inntekt. En mulig forklaring er at rundt dette punktet nærmer man seg en normallønn, og dermed kan leve av frilansvirksomheten. De få av respondentene som rapporterer om høy inntekt, fra 750 000 kroner og oppover, er de som trives aller best.

Selv om de økonomiske vilkårene for frilansere i mediebransjen har forverret seg når vi spør hvordan respondentene opplever betalingen de får per oppdrag nå sammenliknet med for tre år siden, er hovedinntrykket at trivselen holder seg relativt stabil over tid. Litt under halvparten mener at det ikke er noen forskjell i trivsel sammenlignet med tre år tidligere. Samtidig er det en av fem som trives bedre. Kun en av fem rapporterer om en negativ utvikling i trivsel. Faglighet, fleksibilitet og tilfredshet med innholdet i arbeidet trumfer altså en negativ utvikling av lønnsvilkår og inntjening. Dette indikerer også en sterk autonomi blant frilansere, og betyr at flere individuelle frilansere og journalistiske entreprenører faktisk kan bidra til å styrke de profesjonelle verdiene når nedskjæringene i de etablerte mediene kan føre til en deprofesjonalisering av journalistikken (Bjerke mfl. 2019: 290). Profesjonell autonomi innebærer kontroll over innholdet i eget arbeid. Sammen med høy jobbtilfredshet kan dette ses som et uttrykk for at frilansere bidrar til å styrke profesjonelle verdier og de journalistiske kollektive verdiene.

Ville helst vært i en annen situasjon?

I materialet finner vi en relativt høy andel respondenter (42 prosent) som tidligere har vært fast ansatt i en redaksjonell stilling, men det er kun 11 prosent som oppgir at de er frilansere fordi de har mistet en fast stilling eller blitt nedbemannet. Det betyr at nesten halvparten har erfaring med de rammevilkårene en fast stilling i mediebransjen gir. Det kommer da også frem en tydelig ambivalens knyttet til spørsmålet om man helst ville vært fast ansatt. I overkant av en fjerdedel svarer ja på dette, mens godt over en tredjedel svarer nei. Litt i overkant av en tredjedel er usikker. Den høye usikkerandelen tyder på at frilansere sliter med å finne et balansepunkt mellom opplevd trivsel som frilanser og de tøffe vilkårene som omgir virksomheten deres. Andelen som ønsker seg fast stilling er høyest blant de som tidligere har hatt fast ansettelse i redaksjonell stilling: Her svarer nesten halvparten at de ønsker fast jobb. Dette kan bety at tidligere faste ansatte opplever frilanstilværelsen som mer utfordrende enn de som ikke har erfaring med fast stilling å sammenligne med.

Ser vi på variasjoner etter andre dimensjoner innad i gruppa, er det en større grad av usikkerhet blant de med utdanning på master- og doktorgradsnivå (42 prosent svarer usikker her). Her ser vi også at det å være frilanser av eget valg spiller positivt inn. Kun 4 prosent av disse ville egentlig helst vært fast ansatt, mens 50 prosent av de som er frilansere av andre grunner svarer ja på dette spørsmålet.

Gitt den nåværende arbeidssituasjonen, vurderer en fjerdedel å forlate mediebransjen/journalistikken og finne et annet arbeid/studier. En fjerdedel er usikker, mens halvparten svarer nei. At halvparten av frilanserne vurderer å forlate bransjen gitt forholdene de jobber under i dag, sier mye om hvor skjørt og vanskelig frilanslivet oppleves av mange.

Konklusjon

I denne artikkelen har vi diskutert forskningsspørsmålet *Hva karakteriserer arbeidsvilkårene for frilansere, og hvordan kan disse forstås i et maktperspektiv?*, basert på en spørreundersøkelse blant medlemmer i tre relevante fagforeninger i mediebransjen. Frilanserne i vår studie er høyt utdannet, godt voksne og er i stor grad frilansere av eget valg. Likevel gir svarene et bilde av en arbeidstilværelse preget av usikre og dårlige vilkår; de tjener dårlig, og de fleste mangler økonomisk sikkerhetsnett. De jobber ofte i helgene og tar ut lite ferie – med andre ord ser det ut til at de har lite kontroll over både arbeidstid og inntjening. Det gir grunn til å diskutere om denne utviklinga fører til en deprofesjonalisering, der den journalistiske autonomien svekkes når en større andel jobber utenfor de etablerte redaksjonene.

Samtidig viser vår studie høy trivsel. De fleste oppgir faglig frihet og faglige muligheter som viktigste drivkraft inn i frilanstilværelsen, og innholdet i arbeidet er i stor grad basert på deres egne ideer og initiativ. Tidligere kvalitative intervjustudier av frilansere beskriver et motsetningsfullt spenn mellom faglig autonomi og frihet på den ene siden, og usikkerhet og avmakt på den andre (Cohen 2016; Mathisen 2016). De empiriske kvantitative funnene i vår analyse bekrefter dette spennet.

Vi har sett på forskjeller mellom de som aktivt har valgt frilanstilværelsen selv og de som er mer ufrivillige frilansere. Vi finner tendenser til at de frivillige frilanserne trives bedre, har bedre tilgang på oppdrag og i langt mindre grad heller ville vært fast ansatt. Det tyder på at man er mer sårbar hvis man av ulike grunner er tvunget inn i frilanstilværelsen, enn når man har valgt den selv.

Frilanserne nyter i liten grad godt av mer materielle rettigheter som journalistorganisasjonene har kjempet frem, samtidig som de har et lavt inntektsnivå og står i en svak

forhandlingsposisjon. De stiller dermed svakt sammenliknet med andre grupper i arbeidslivet. De norske mediefrilanserne er ingen stor gruppe, men mangel på kollektive avtaler, dårlige forhandlingsvilkår for lønn og honorarer og et mangelfullt sosialt sikkerhetsnett plasserer dem i randsonene av det organiserte arbeidslivet.

At relativt mange av respondentene i vår undersøkelse vurderer å forlate bransjen, reiser spørsmål om de strukturelle endringene i mediebransjen bidrar til en økende deprofesjonalisering av journalistikken. At mange også kombinerer arbeidet som frilanser med arbeid innen informasjon, kommunikasjon og content marketing, er en indikasjon på at grensedragningen journalistikken har mot beslektede bransjer er i ferd med å brytes ned. En bransje eller profesjon som bytter ut fast ansatte med atypiske arbeidere eller frilansere som er usikre på fremtiden, kan stå i fare for å bryte ned det kollektivet fast ansettelse representerer, hvor normene for profesjonsutøvelsen dannes og videreutvikles. Med tanke på mediebransjen som en tidlig indikator for utviklingstrekk i arbeidslivet, kan utviklingen her ha betydning for andre bransjer og profesjoner som opplever økt digitalisering og økning i atypisk arbeid.

Samtidig gir den opplevde faglige autonomien og den høye trivselen håp for journalistikken og beslektede bransjer innen kunst- og kulturfeltet. Hvis arbeidet oppleves som meningsfullt og viktig, kan ny teknologi og nye måter å organisere seg på skape en ny følelse av kollektivitet som kan være med på å løfte vilkårene de jobber under. Pågående strukturelle endringer betyr at det blir vanskeligere å beskrive journalister som en ensartet yrkesgruppe, med felles ideal og vurderinger (Nygren & Lindblom 2019). Dermed blir profesjonen mer diffus. Samtidig kan en økning av frilansere og selvstendige journalister i nye kollektiv skape en intern forskyving i dette feltet, og på sikt bidra til å styrke frilanseres posisjon og vilkår. Her trengs det mer kunnskap om hvordan mediebransjen som arbeidsliv utvikler seg, og hvordan et mer fleksibelt arbeidsliv påvirker profesjonsforståelse, identitet og grensedragninger i endringsutsatte bransjer.

Referanser

- Bjerke, P., Fonn, B. K. & Mathisen, B. R. (red.) (2019). *Journalistikk – profesjon i endring*. Stamsund: Orkana Akademisk.
- Bosch, G. (2006). Working time and the standard employment relationship. I Boulin, J., Lallement, M., Messenger, J. C. & Michon, F. (red.) *Decent Working Time – New Trends, New Issues* (s. 41–64). Genève: International Labour Office.
- Cohen, N. S. (2016). *Writers' Rights: Freelance Journalism in a Digital Age*. Montreal & Kingston: McGill-Queen's University Press.
- Cohen, N. S., Hunter, A. & O'Donnell, P. (2019). Bearing the burden of corporate restructuring: Job loss and precarious employment in Canadian journalism. *Journalism Practice*, 13, 817–833. <https://doi.org/10.1080/17512786.2019.1571937>
- Das, J. (2007). Sydney freelance journalists and the notion of professionalism. *Pacific Journalism Review*, 13, 142–160. <https://doi.org/10.24135/pjr.v13i1.890>
- Deuze, M. & Witschge, T. (2018). Beyond journalism: Theorizing the transformation of journalism. *Journalism*, 19, 165–181. <https://doi.org/10.1177/1464884916688550>
- Edström M. & Ladendorf, M. (2012). Freelance Journalists as a Flexible Workforce in Media Industries. *Journalism Practice*, 6 (5-6), 711–721. DOI: <https://doi.org/10.1080/17512786.2012.667275>
- Eldring, L. & Ørjasæter, E. (2018). *Løsarbeidersamfunnet*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

- Ellingsæter, A. L. (2017). *Vår tids moderne tider: Det norske arbeidstidsregimet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fonn, B. K., Bjerke, P., Knudsen, A. G. & Mathisen, B. R. (2019). Langt mer enn Akersgata – et nytt landskap tar form. I Bjerke, P., Fonn, B. K. & Mathisen, B. R. (red.). *Journalistikk, profesjon og endring* (s. 65–92). Stamsund: Orkana Akademisk.
- Frölich, R., Koch, T. & Obermaier, M. (2013). What's the harm in moonlighting? A qualitative survey on the role conflicts of freelance journalists with secondary employment in the field of PR. *Media, Culture & Society*, 35, 809–829. <https://doi.org/10.1177/0163443713495076>
- Grimsmo, A. & Heen, H. (2013). *Journalistundersøkelsen 2013*. Rapport fra Arbeidsforskningsinstituttet.
- Gollmitzer, M. (2014). Precariously employed watchdogs? *Journalism Practice*, 8, 826–841. <https://doi.org/10.1080/17512786.2014.882061>
- Gollmitzer, M. (2020): Employment conditions in Journalism. I *Oxford Research Encyclopedia of Communication* (s. 1–28). Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.805>
- Hvid, H. & Falkum, E. (red.) (2019). *Work and Wellbeing in the Nordic Countries. Critical Perspectives on the World's Best Working Lives*. London & New York: Routledge.
- Ingelsrud, M. H., Warring, N., Glerup, J., Hansen, P. B., Jacobsen, A., Underthun, A. & Weber, S. S. (2019). Precarity in Nordic working life? I Hvid, H. & Falkum, E. (red.) *Work and Wellbeing in the Nordic Countries. Critical Perspectives on the World's Best Working Lives* (s. 285–301). London & New York: Routledge.
- Jacobsen, D. I. (2015). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. 3. utgave. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Karlsnes, B. & Steensen, S. (2020). Fra fast lokaljournalist til midlertidig digitalt hode: Utviklingen i arbeidsmarkedet for journalister 1987–2017. *Norsk Medietidsskrift*, 107, 1–19. <https://doi.org/10.18261/ISSN.0805-9535-2020-01-02>
- Ladendorf, M. (2012). Freelance journalists' ethical boundary settings in information work. *Nordicom Review*, 33, 83–98. <https://doi.org/10.2478/nor-2013-0006>
- Lamark, H. & Morlandstø, L. (2019). Snakker journalister fortsatt med folk? I Bjerke, P., Fonn, B. K. & Mathisen, B. R. (red.). *Journalistikk, profesjon og endring* (s. 217–240). Stamsund: Orkana Akademisk.
- Mathisen, B. R. (2016). Entrepreneurs and idealists – freelance journalists at the intersection of autonomy and constraints. *Journalism Practice*, 11, 909–924. <https://doi.org/10.1080/17512786.2016.1199284>
- Mathisen, B. R. (2018). Ethical boundaries among freelance journalists. *Journalism Practice*, 13, 639–656. <https://doi.org/10.1080/17512786.2018.1548301>
- Mathisen, B. R. (2019). Frilansjournalister i spennet mellom profesjonsideal og kommersielle hensyn. I Bjerke, P., Fonn, B. K. & Mathisen, B. R. (red.) *Journalistikk, profesjon og endring* (s. 241–264). Stamsund: Orkana Akademisk.
- Mathisen, B. R., Bjerke, P. & Fonn, B. K. (2019). Introduksjon til *Journalistikk, profesjon og endring*. I Bjerke, P., Fonn, B. K. & Mathisen, B. R. (red.) *Journalistikk, profesjon og endring* (s. 13–42). Stamsund: Orkana Akademisk.
- Moen, E. (2018). Går vi mot en kjosifisering av arbeidslivet? *Nytt Norsk Tidsskrift*, 35, 206–218. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2018-03-04-02>
- Nygren, G. (2008). *Yrke på glid: om journalistrollens de-professionalisering*. Stockholm: SIMO.
- Nygren, G. & Lindblom, T. (2019). Bland mulitreportrar och innehållsleverantörer. I Nygren, G. & Wadbring, I. (red.) *På väg mot medievärlden 2030. Journalistikens villkor och utmaningar* (s. 121–144). Lund: Studentlitteratur.

- Obermaier, M. & Koch, T. (2015). Mind the gap: Consequences of inter-role conflicts of freelance journalists with secondary employment in the field of public relations. *Journalism*, 16, 615–629. <https://doi.org/10.1177%2F1464884914528142>
- Ryan, K. (2009). The performative journalist. Job satisfaction, temporary workers and American Television News. *Journalism*, 10, 647–664. <https://doi.org/10.1177%2F1464884909106537>
- Sennett, R. (2001). *Det fleksible mennesket. Personlige konsekvenser av å arbeide i den nye kapitalismen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sennett, R. (1998). *The Corrosion of Character – The Personal Consequences of Work in New Capitalism*. New York: W. W. Norton & Company.
- Singer, J. B. (2018). Entrepreneurial journalism. I Vos, T. P. (red.) *Journalism* (s. 355–372). Mouton: Degruyter.
- Smeaton, D. (2003). Self-employed workers: Calling the shots or hesitant independents? A consideration of trends. *Work, Employment and Society*, 17, 379–391. <https://doi.org/10.1177%2F0950017003017002008>
- Standing, G. (2011). *The Precariat. The New Dangerous Class*. London: Bloomsbury Academic.
- Sørensen, B. Aa., Seierstad, G. & Grimsmo, A. (2005). *Tatt av ordet*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Walters, E., Warren, C. & Dobbie, M. (2006). *The Changing Nature of Work. A Global Survey and Case Study of Atypical Work in the Media Industry*. International Federation of Journalists.
- Örnebring, H. (2009). The two professionalism of journalism: Journalism and the changing context of work. Working paper. *Reuters Institute for the Study of Journalism*. University of Oxford.
- Østbye, H., Helland, K., Knapskog, K., Larsen, L. O. & Moe, H. (2013). *Metodebok for mediefag*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Aarønæs, L. (2014) *Frilansinitiativet*. Utkast til rapport. Fritt Ord, Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening, Norsk kritikerlag og Frilansjournalistene/NJ.